

Komintern był sztabem generalnym światowego komunizmu

15 marca 2015

95 lat temu powołana została Międzynarodówka Komunistyczna, czyli Komintern. Instytucja ta, sterowana z Moskwy, przez ponad 20 lat kierowała działaniami partii komunistycznych na świecie. O tym, jak funkcjonował Komintern, opowiada dr Mirosław Szumiło z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

TOMASZ LESZKOWICZ: Jaki był cel powstania Kominternu?

MIROSŁAW SZUMIŁO: W lutym 1919 r. powstała w Bernie Międzynarodowa Komisja Socjalistyczna, mająca na celu reaktywację tzw. II Międzynarodówki, skupiającej w latach 1889–1916 partie robotnicze i socjalistyczne. Niejako w odpowiedzi na tę inicjatywę, w dniach 2–6 marca 1919 r. w Moskwie odbył się kongres założycielski Międzynarodówki Komunistycznej (Kominternu) – ośrodka kierowniczego światowego ruchu komunistycznego. Uczestniczyli w nim delegaci reprezentujący partie i grupy komunistyczne z 30 krajów świata. Początkowo jego głównym zadaniem było koordynowanie i wspieranie ruchów rewolucyjnych. Według Lenina, Komintern miał być „sztabem generalnym rewolucji światowej”. Później stał się w istocie wykonawcą imperialnej polityki Stalina. Służył jako instrument sowieckiej polityki zagranicznej, wywiadu i propagandy. Według statutu, celem „sekcji” Kominternu, czyli poszczególnych partii, było dążenie do zaprowadzenia wszelkimi środkami (z walką zbrojną włącznie) „dyktatury proletariatu” w skali globalnej.

Na czele Kominternu stał Komitet Wykonawczy, bieżącą pracą kierował Sekretariat KW. Dla zapewnienia pełnej kontroli

Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików) – WKP, przyznała sobie pięć miejsc w Komitecie Wykonawczym. Jego uchwały były obowiązujące dla partii członkowskich. Funkcję przewodniczącego, a potem sekretarza generalnego KW Kominternu pełnili do 1929 r. wpływowi działacze partii bolszewickiej – Grigorij Zinowiew i Nikołaj Bucharin. Później (po okresie „kolektywnego kierownictwa”) jego szefem został zaufany Bułgar Georgi Dymitrow.

– Czym zajmował się ta instytucja „na co dzień”?

– W pierwszym okresie swojej działalności Komintern organizował wsparcie dla władzy bolszewickiej w Rosji i próbował przyspieszyć rewolucję światową. Szczególnie uwidoczniło się to w trakcie wojny polsko-bolszewickiej, gdy w niemal całej Europie finansował antypolską propagandę prasową i organizował akcje protestacyjne. Latem 1920 r. robotnicy w Wielkiej Brytanii, Francji, Niemczech i Czechosłowacji strajkowali pod hasłem: „Ręce precz od Rosji”.

Po opadnięciu fali rewolucyjnej, Komintern przede wszystkim nadzorował działalność partii komunistycznych na całym świecie. Na kolejnych kongresach Międzynarodówki Komunistycznej określano jednolitą strategię działania. Poszczególne wydziały zajmowały się utrzymywaniem łączności z partiami, finansowaniem ich oraz selekcją i szkoleniem kadr w ścisłej współpracy z GRU (Głównym Zarządem Wywiadu). Dużą rolę odgrywało niewątpliwie szpiegostwo na rzecz Związku Sowieckiego. Ponadto partyjne wydziały kadr sporządzały „czarne listy” wrogów komunizmu.

Komintern prowadził specjalne szkoły, swego rodzaju akademie „czerwonej elity”, kształcące kadrę zawodowych rewolucjonistów. Największą z nich, Międzynarodową Szkołę Leninowską, ukończyło ponad 3 tys. ludzi, tworzących tzw. aktyw kierowniczy wszystkich partii komunistycznych na świecie, wśród nich przywódcy Jugosławii (Josip Broz Tito), NRD (Erich Honecker), a także Polski Ludowej (Bierut i

Gomułka). Ważną rolę odgrywał również Komunistyczny Uniwersytet Mniejszości Narodowych Zachodu (KUMNZ), którego pierwszym rektorem był Polak Julian Marchlewski.

Pod egidą i kontrolą Kominternu działały także inne organizacje, stanowiące jego przybudówki (filie): Profintern (Czerwona Międzynarodówka Związków Zawodowych), Krestintern (Międzynarodówka Chłopska), MOPR (Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom) i KIM (Komunistyczna Międzynarodówka Młodzieży).

– Czy Komintern w okresie międzywojennym osiągnął jakieś większe sukcesy?

– Trudno mówić o jakichś spektakularnych sukcesach Kominternu. Próby wywołania rewolucji w Niemczech, Bułgarii i Estonii, podjęte w latach 1923–1924, zakończyły się fiaskiem. Na początku lat 1930. stosunkowo silną pozycję uzyskała Komunistyczna Partia Niemiec. Niestety, uznając za swojego głównego wroga socjaldemokratów, ułatwiła nazistom zdobycie władzy. Za sukces, ale tylko przejściowy, można uznać realizację koncepcji Frontu Ludowego, przyjętej przez Komintern w 1934 r. Proklamowano wówczas tworzenie sojuszy z innymi ugrupowaniami lewicowymi. Dzięki temu w 1936 r. władzę we Francji objął socjalistyczny rząd Leona Bluma, zaś w Hiszpanii powstał analogiczny gabinet Francisco Largo Caballero. Jednakże już po roku rząd Bluma upadł, zaś w Hiszpanii po trzech latach wojny domowej lewica, silnie wspierana przez Komintern, uległa wojskom gen. Francisco Franco.

– Gdzie instytucja ta miała najsilniejsze wpływy? Czy udawało się jej oddziaływać na kraje pozaeuropejskie?

– Jeżeli weźmiemy pod uwagę liczebność i znaczenie poszczególnych sekcji (czyli partii komunistycznych), to na początku lat 1930. Komintern najsilniej oddziaływał na Niemcy, Francję i Czechosłowację. Oczywiście od początku próbowano też

eksportować rewolucję na inne kontynenty. Interesowano się w szczególności sytuacją w Chinach. W 1921 r. emisariusze Kominternu założyli Komunistyczną Partię Chin, która była finansowana i kontrolowana przez tajne służby sowieckie. W celu szkolenia kadr założono Komunistyczny Uniwersytet Pracujących Wschodu. KPCh stopniowo rosła w siłę, lecz wywołane w 1927 r. na polecenie Moskwy rewolty w Kantonie i Szanghaju zostały bez trudu stłumione przez siły rządowe Czang Kaj-szeka. Szansą dla wzrostu wpływów komunistów okazała się dopiero agresja japońska na Chiny w 1937 r.

– Czy Stalin miał zaufanie do Kominternu? W jakim stopniu organizację dotknęły czystki lat 1930.?

– W gruncie rzeczy Stalin do nikogo nie miał zaufania. Stąd też ważni funkcjonariusze Kominternu, często byli współpracownicy jego wrogów (Trockiego, Zinowiewa i Bucharina), znaleźli się na listach oskarżanych. Chociaż gorliwie wykonywali dyspozycje Stalina dotyczące fizycznej likwidacji wielu działaczy europejskich partii komunistycznych, sami nie uniknęli represji w czasie Wielkiej Czystki w latach 1937–1938. Jej ofiarą padło około 30% pracowników aparatu Kominternu, w tym czołowi działacze KPP. Wśród ofiar byli m.in. Osip Piatnicki, swego czasu „osoba nr 2” w aparacie Kominternu oraz Bela Kun – przywódca rewolucji węgierskiej w 1919 r.

– Którzy działacze polskich partii komunistycznych wywodzili się z Międzynarodówki? Czy Polacy odgrywali w tej organizacji istotną rolę?

– Komunistyczna Partia Polski była jedną z silniejszych i ważniejszych sekcji Kominternu, jednakże pod względem liczebności oraz roli w życiu politycznym państwa zdecydowanie ustępowała partiom komunistycznym z Niemiec, Francji i Czechosłowacji. Z tego tytułu posiadała odpowiednią reprezentację w Prezydium Komitetu Wykonawczego, lecz jej przedstawiciele nie byli dopuszczani do węższych gremiów

kierowniczych. Polscy komuniści byli natomiast licznie zatrudniani w aparacie i szkołach Kominternu. Największym zaufaniem cieszył się (do czasu) Antoni Stein-Krajewski, który w latach 1932–1936 kierował kluczowym Wydziałem Kadr. W wydziale tym pracowała później m.in. Zofia Dzierżyńska, wdowa po „krwawym Feliksie”. Odgrywała ona podobno zakulisową rolę w procesie formowania przyszłej elity PRL.

Ogromna większość polskich komunistów związanych z Kominternem zginęła w okresie czystek w drugiej połowie lat 30. Toteż w kierownictwie PPR i PZPR znalazło się zaledwie kilku byłych pracowników tej instytucji. Niewątpliwie człowiekiem zaufania Moskwy był Bolesław Bierut, który przez dwa lata (1930–1932) pozostawał w dyspozycji Bałkańskiego Sekretariatu Kominternu i uczestniczył w tajnych misjach na terenie Austrii, Czechosłowacji i Bułgarii. W latach 1941–1943 funkcję kierownika polskiej grupy słuchaczy w szkole Kominternu w Kuznarenkowie pełnił Jakub Berman, dla którego rozpoczęła się wtedy wielka kariera partyjna. Do elity władzy PRL wchodziło w sumie kilkunastu absolwentów szkół Kominternu, w tym znani członkowie Biura Politycznego: Zenon Nowak, Stanisław Radkiewicz, Roman Zambrowski i Aleksander Zawadzki. Warto także wspomnieć, że kierownikiem Wojskowej Szkoły Politycznej Kominternu był w pierwszej połowie lat 30. słynny gen. Karol Świerczewski „Walter”.

– Czy można mówić o jakiejś specyfice „ludzi Kominternu” w partiach komunistycznych?

– W zasadzie wszyscy funkcjonariusze partii komunistycznych jako „zawodowi rewolucjoniści” musieli myśleć i postępować zgodnie z „linią Kominternu”. Mieli nabożny stosunek do Związku Sowieckiego jako „ojczyzny międzynarodowego proletariatu”. Nie bez przyczyny Moskwę nazywano w partyjnym slangu „Mekką”. Ten quasi-patriotyzm sowiecki był faktycznie szczególnie silny u ludzi, którzy pracowali dłużej w Kominternie. Przesiąkli oni w większym stopniu mentalnością sowiecką, co oznaczało pełną dyspozycyjność wobec dyrektyw z

Moskwy. Widzimy na przykład różnicę między Bierutem, który był związany z Kominternem przez kilka lat, a Gomułką, który odbył tylko skrócony półroczny kurs w Szkole Leninowskiej. Bierut chciał bez zastrzeżeń kopiować wzorce sowieckie. Gomułka inaczej, z dużą dozą realizmu, oceniał możliwości szybkiego zastosowania w Polsce tych rozwiązań i opowiadał się za mniejszym tempem zmian.

– Czy Komintern wpłynął na losy światowego komunizmu?

– To nie ulega wątpliwości. Decyzje podejmowane w Moskwie miały bezpośredni wpływ na skuteczność działania partii komunistycznych na całym świecie. Najczęściej ten wpływ był negatywny, np. w latach 1939–1941 Komintern uprawiał propagandę pacyfistyczną, sprzyjając tym samym agresywnej polityce III Rzeszy. Za sukces można natomiast uznać przygotowanie dyspozycyjnych kadr, które po II wojnie światowej przejęły władzę w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. W maju 1943 r. Komintern został formalnie zlikwidowany, aby ułatwić pozyskanie wpływów przez rzekomo samodzielne partie komunistyczne. Jednak centrala w Moskwie nadal określała kierunki i metody ich działania. Zadania Kominternu przejął faktycznie Wydział Informacji Międzynarodowej KC WKP, a od roku 1947 r. Kominform, tj. Biuro Informacyjne Partii Komunistycznych i Robotniczych.

Z Mirosławem Szumiło rozmawiał Tomasz Leszkowicz

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)